

Kansallis- kirjaston kulttuuri- historiallinen tarina

Rainer Knapas, Tiedon valtakunnassa. Helsingin yliopiston kirjasto – Kansalliskirjasto 1640–2010. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1347. 462 s.

Rainer Knapas kuvaa teoksessaan *Tiedon valtakunnassa* nykyisen Kansalliskirjaston vaiheita aina Turun akatemian kirjastosta 2010-luvun alkuun. Kansalliskirjasto oli vuoteen 2006 Helsingin yliopiston kirjasto, minkä jälkeen sen toimiala laajentui yliopistokirjastoista yleisiin kirjastoihin, ammattikorkeakoulukirjastoihin ja erikoiskirjastoihin. Kansalliskirjastoa onkin luonnehdittu kirjastojen kirjastoksi. Kansalliskirjaston pitkät perinteet tiedeyhteisön palvelijana ja keskeinen rooli kansallisessa kirjastoverkossa tarkoittavat sitä, että

Rainer Knapaksen teoksella tulee pitkään olemaan merkittävä asema yliopistoja ja yliopistokirjastoja koskevassa keskustelussa.

Knapas tavoittelee teoksessaan kokonaisvaltaista tarkastelutapaa, jossa kirjasto nähdään kokoelmien, henkilökunnan ja kävijöiden muodostamana elävänä kokonaisuutena. Hän kiinnittää runsaasti huomiota historiallisiin kokoelmiin ja erityisesti 1800-luvulla kirjastoa varten rakennettuihin tiloihin. Knapaksen rakentama historiakuva nimenomaan itse kirjastosta korostaa laitoksen taidehistoriallista ja arkkitehtuurista merkitystä. Näkökulmaa voidaan pitää perusteltuna silloin, kun tarkoituksena on osoittaa kirjastorakennuksen merkitys osana poliittisen vallan näytämöä, jolla rakennettiin pääkaupungin erityislaatuisuutta osana laajaa Venäjän keisarikuntaa.

Henkilökuntaa käsitellessään Knapas pitäytyy yliopistonhoitajien tarkastelussa. Valinta on pettymys varsinkin kirjasto- ja informaatioalan asiantuntijoille, joita kiinnostaa Kansalliskirjaston henkilökunnan erityisosaaminen muun muassa vanhan kirjallisuuden tuntijoina, luettelointisääntöjen ja sisällönkuvaillon ekspertteinä sekä verkkopalveluja koskevan teknologian erityisosaajina. Asiakkaat ja se, miten kirjasto on eri aikakausina saattanut kirjaston kokoelmat tiedontarvitsijan käyttöön, jäävät tarkastelussa marginaaliseen asemaan.

Kansalliskirjasto on keskeinen kansallinen muistiorganisaatio, ja tämän mukaisesti teoksessa korostuvat humanistisen tutkimuksen hyödyntämät kirjakokoelmat. Aineistojen digitalisoimisen merkitystä tiedon saavutettavuuden näkökulmasta ja elektronisten aineistojen korostumista varsinkin nykytutkijoiden arkipäivässä olisi voinut korostaa huomattavasti enemmän. Kirjaston muistiorganisaatioteoria ei teoksessa erikseen problematisoida, mikä johtaakin siihen, että Kansalliskirjastossa toimivan

FinELib-konsortion merkitystä laajasti koko tiedeyhteisöä palvelevana toimintamuotona ei nosteta esille. Tämä on tekijältä tietoinen valinta, sillä Knapas arvottaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten ja kirjaston historian saatossa muodostuneiden kokoelmien painoarvon merkittävämmäksi kuin elektronisessa muodossa julkaistun tutkimuksen. Tämä ajattelutapa on varsin vieras 2000-luvun kirjaston palveluiden käyttäjille, joille julkaisun muoto ei ole merkittävä, vaan sen vaivaton saavutettavuus. Varhaisempien painettujen kokoelmien arvottaminen tieteen tekemisen kannalta tärkeämmiksi kuin elektroniset julkaisut on vierasta jo lähtökohtaisesti tiedon kumulaatiivisen luonteen ymmärtämisen näkökulmasta.

Rainer Knapaksen teoksen alkukieli on ruotsi, ja teos on käännetty suomen lisäksi myös englanniksi. Kirjan saatesanoissa todetaan, että teoksen yksi tavoite on ollut avata Helsingin yliopiston kirjaston eli Kansalliskirjaston menneisyyttä Suomen kulttuurihistorian kannalta tärkeimpiin ilmiansuuntiin. Knapas nostaa teoksessaan ansiokkaasti esille ruotsin- ja venäjänkielisen sivistysperinnön merkityksen suomalaisen yhteiskunnan sivistysvaltiokehityksessä. Teos vahvistaa osaltaan Kansalliskirjaston profiilia maineikkaiden eurooppalaisten kansalliskirjastojen rinnalla. Kirjaston perustehtävä on huolehtia kansallisen kulttuuriperinnön tallettamisesta ja ylläpidosta sekä tarjoamisesta asiakkaiden käyttöön. Se ei kuitenkaan avaudu kovin helposti etenäkään kirjastolaitoksen toimintaa vähemmän tuntevalle lukijalle. Suomenkielisen kansallisen kulttuurin häivyttämisen on tietoinen valinta, sillä kuten tekijä teoksen lopussa toteaa, ”Kansalliskirjasto on uudesta nimestään huolimatta täysin yleismaailmallinen”.

Kirjastohistoriaa ei ole aikaisemmin tavattu pitää omana erityisenä tieteenalana. Kansalliskirjaston

historiassa Rainer Knapas kuitenkin pyrkii määrittelemään alan erityispiirteitä ja profiloimaan tämän avulla kirjastohistorian merkitystä osana muita tieteenaloja. Knapaksen mukaan kirjastohistoria on monisyinen tieteenala, jota määrittävät erityisesti taloudelliset, tekniset, sosiaaliset ja historiallissosiologiset muutokset. Tutkimuskohteen moni-ilmeisyyden tunnistaminen ei kuitenkaan tee kirjastohistorias- ta omaa erityistä tieteenalaa.

Knapas asemoi teoksensa paikkaa pohtimalla yliopistoja ja yliopistokirjastojen historiaa koskevaa tutkimustraditiota. Kirjoittaja toteaa mielestäni aivan oikein, että kirjasto- ja yliopistohistorioiden tekijät ovat usein näiden organisaatioiden omia asiantuntijoita. Knapaksen mukaan asiantuntijakirjoittajien keskeinen rooli on johtanut siihen, että teoksista on tullut tarkoituksenhakuisia menestystarinoita ja kehityskertomuksia. Aikaisemmat esitykset kirjastojen ja myös yliopistojen historiasta eivät siten Knapaksen mukaan lähtökohtaisesti edusta tieteelle leimallista kriittistä tutkimusta. Lähde- luettelon perusteella kirjoittaja ei kuitenkaan tunne alan aikaisempaa tutkimusta, mikä näkyy myös siinä, että Kansalliskirjaston roolia ”kirjastojen kirjastona” ei osata erityisesti nostaa esille.

Vastakohtana tällaiselle sisältäpäin liikkeelle lähtevälle tarkastelulle olisi Rainer Knapaksen mukaan ongelmalähtöinen historiantutkimus, jossa yliopistoja tai yliopistonkirjastoja koskevat pohdinnat johdetaan organisaatioiden ulkopuolelta tieteen ja yhteiskunnan näkökulmasta tai kulttuuri- ja oppihistoriasta. Tässä tehtävässä Knapas onnistuu hyvin, mutta samalla hän tulee sivuuttaneeksi itse tutkimuskohteen eli kirjaston. Kirjastot ovat todellakin vaativia ja monitahoisia tutkimuskohteita, koska niillä on erityinen osaamis- ja asiantuntijarooli osana tiedeyhteisöä. Tasapainoinen esitys edellyttää sekä tie-

deyhteisön että kirjaston tunte- musta ja tutkimuksen rajauksia koskevien valintojen tulee tukea kokonaisvaltaista esitystapaa.

Kansalliskirjastosta on lyhyen ajan sisään tehty kaksi toisiaan täydentävää kulttuurihistoriallista teosta. *Tiedon valtakunnassa* -teos sopii jatkoksi vuonna 2004 julkais- tulle teokselle *Muistiin painettua*, jossa tarkastellaan kirjaston arvok- kaita kokoelmia. Varsinainen kir- jastoa koskeva kattava tutkimus antaa vielä odottaa itseään.

– MARJA KOKKO